

مرکز مدیریت حوزه علمیه خراسان

مدرسه علمیه عالی نواب

پایان نامه سطح سه

رشته تخصصی کلام اسلامی

عنوان:

مقایسه روش قرآن و حدیث با روش متکلمان در مسأله اثبات صانع

استاد راهنما:

حجت الاسلام و المسلمین دکتر سید مجید میردامادی

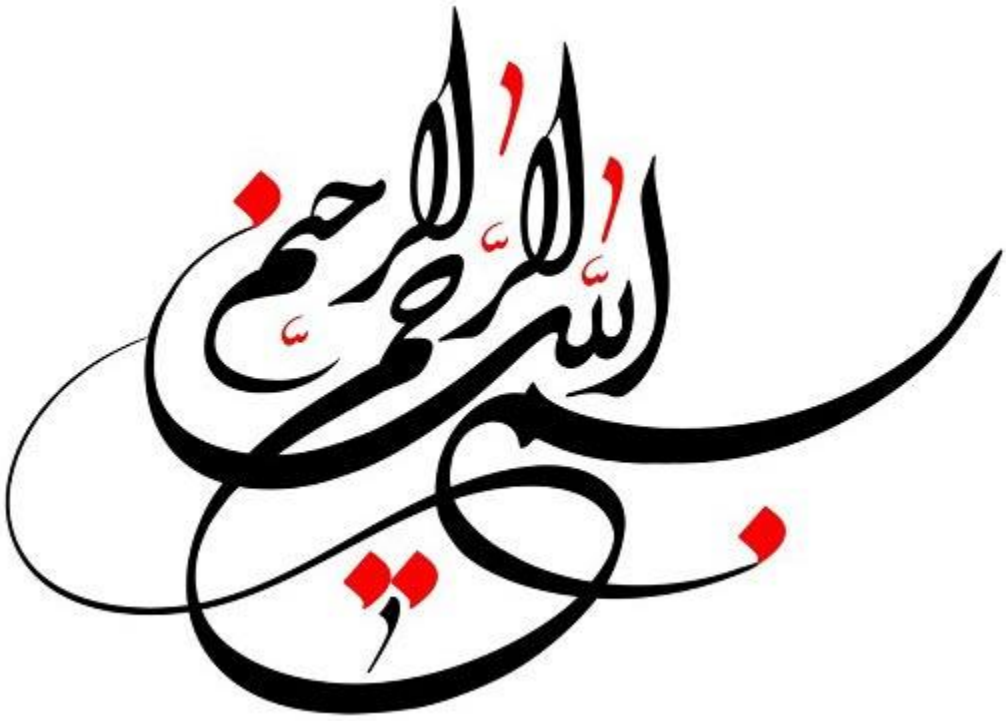
استاد مشاور:

حجت الاسلام و المسلمین علیرضا یعقوبی

تدوین و نگارش:

محسن یگانه

سال تحصیلی: ۱۳۹۹-۱۳۹۸

يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعِهِ مُزَجَّاهٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَ

تَصَدَّقْ عَلَيْنَا

إِنَّ اللَّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ (يوسف، ٨٨)

عالم آل محمد، امام رئوف حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام)

تقدیر و سپاسگزاری:

بعد از حمد و سپاس از ایزد منان که قدرت اندیشیدن و تحصیل علم آموخت، فرصت را غنیمت شمرده و از استاد گرامی جناب آقای حجت الاسلام و المسلمین دکتر میردامادی، کمال تشکر و سپاس گذاری را دارم؛ چرا که بدون راهنمایی‌های ایشان، به پایان رساندن این پایان نامه مشکل بوده و بنده را در تدوین تحقیق کمک نموده اند. همچنین از استاد گرامی جناب حجت الاسلام و المسلمین جناب آقای یعقوبی که مشاور تحقیق بوده اند، به دلیل رهنمود های مهم در روند تدوین پایان نامه، کمال تشکر را دارم.

چکیده

روش‌شناسی مباحث کلامی از شاخه‌های جوان علم کلام است که به مناسبت کاربرد آن در توسعه‌ی دانش‌های کلامی، دانشی کاربردی به شمار می‌آید. مسأله‌ی خداشناسی که اهم مسائل است در قرآن و روایات معصومین علیهم السلام به تفصیل تبیین شده است.

بحث اثبات صانع به عقاید دینی مسلمانان ارتباط دارد و مهم‌ترین اعتقاد دینی، و رکن دین اثبات صانع است که مبدا تصدیقی مسائل دیگر است. نبوت، امامت و معاد مبتنی بر اثبات صانع هستند.

غیر از کاربرد نظری، تاثیر عملی هم دارد به وجهی می‌تواند موجب حصول یقین و باور صحیح بشود و این باور می‌تواند در عمل فردی و اجتماعی تاثیر گذار باشد. در این پایان‌نامه سعی شد روش قرآن و احادیث اهل بیت (علیهم السلام) در اثبات صانع بررسی شود و با روش متکلمان مقایسه گردد، البته این بدین معنا نیست که قرآن و حدیث مردم را به امری دعوت می‌کند و متکلمان به امری دیگر، بلکه سخن در شیوه‌ها و روش‌های این اثبات و دعوت است. روش کار در این تحقیق، روش توصیفی - تحلیلی با الگوی مقارنه است، مهم‌ترین نتایج تحقیق این است که اولاً قرآن و حدیث و متکلمان در حجیت و کاشفیت عقل نظری اتفاق نظر دارند، همان‌طور که در کلام از حجیت عقل نظری بحث شده است، در آیات و روایات هم خداوند متعال جامعه‌ی انسانی را به تعقل و تفکر، فرا می‌خواند.

ثانیاً همان‌طور که در کلام اصل علیت یک اصل مسلم و قطعی می‌باشد، از ظاهر قرآن کریم بر می‌آید که اصل قانون علیت را قبول کرده، چون به هر موضوعی که متعرض شده از قبیل مرگ و زندگی آن را مستند به علتی کرده است.

ثالثاً قرآن کریم اصل وجود حق تعالی را بدیهی دانسته و عنایت قرآن به اثبات صفات، علم و قدرت است. ولی در آثار متکلمان بر وجود صانع استدلال شده است.

رابعاً روش قرآن در اثبات صانع متفاوت از روش متکلمین می‌باشد، هدف قرآن تنها دفع شبهه یا اقناع خصم نیست. بلکه قرآن در پی بیدار کردن، متنبه نمودن، و اادار کردن به تفکر است.

واژگان کلیدی: روش، منهج، قرآن کریم، سنت، متکلمان، عقل، صانع.

فهرست مطالب

بخش اول

شناسه تحقیق

فصل اول: طرح نامه تحقیق	
۱. تبیین موضوع	
۲. سوالات تحقیق	
۳. فرضیه ها	
۴. سابقه تحقیق	
۵. ضرورت تحقیق	
۶. روش تحقیق	
۷. اهداف تحقیق	
۸. ساختار تحقیق	

بخش دوم

مبادی و پیش فرض ها

فصل اول: مفاهیم اساسی تحقیق	
گفتار اول: واژه شناسی	
۱-۱- مفهوم مقایسه	
الف: معنای مقایسه	
۱-۲- مفهوم روش	
الف: معنای لغوی	
ب: معنای اصطلاحی	
۱-۱- روش و روش شناسی	
۱-۲- موضوع روش شناسی	
۱-۳- مفهوم عقل	
الف: معنای لغوی	

- ب: معنای اصطلاحی
۴-۱- مفهوم قرآن
الف: معنای لغوی
ب: معنای اصطلاحی
۵-۱- مفهوم حدیث
الف: معنای لغوی
ب: معنای اصطلاحی
۱-۵-۱- مفهوم سنت
الف: معنای لغوی
ب: معنای اصطلاحی
۶-۱- مفهوم حجیت
الف: معنای لغوی
ب: معنای اصطلاحی
۷-۱- مفهوم صانع
الف: معنای لغوی
ب: معنای اصطلاحی
۸-۱- مفهوم علم کلام
الف: معنای لغوی
ب: معنای اصطلاحی علم کلام
فصل دوم: مذاهب کلامی
۱-۱- فرقه معتزله
۱-۲- اشاعره
۱-۳- امامیه
فصل سوم: مبادی تصدیقی بدیهی
گفتار اول: مبادی تصدیقی بدیهی

۱. اصل امتناع تناقض
۲. اصل علیت
۳. ثبوت واقعیت خارجی
۴. رئالیسم معرفتی و امکان شناخت عالم خارج
۵. امتناع تسلسل
۶. بطلان دور
- گفتار دوم: قواعد کلی اثبات صانع
- ۱-۱- عدم کفایت حس در شناخت
- ۱-۲- عدم کفایت ظن در اثبات
- گفتار سوم: تقدم اثبات صانع بر سایر مسائل کلامی
- گفتار چهارم: تصور ناپذیری حق تعالی
- گفتار پنجم: حجیت منابع اثبات صانع
- فصل اول: ادله نقلی
- گفتار اول: قرآن
- گفتار دوم: سنت
- ۱-۱- دلایل حجیت سنت پیامبر اکرم (ص)
- ۱-۱-۱- عقل و اعتبار سنت پیامبر
- ۱-۱-۲- قرآن و اعتبار سنت پیامبر
- ۱-۲- دلایل حجیت سنت اهل بیت علیهم السلام
- ۱-۲-۱- حجیت سنت اهل بیت علیهم السلام از نگاه سنت پیامبر
- الف: حدیث ثقلین
- ب: حدیث غدیر
- گفتار سوم: حجیت ظواهر
- فصل دوم: ادله عقلی
- گفتار اول: حجیت عقل

گفتار دوم: ذاتی یا جعلی بودن حجیت عقل
گفتار سوم: حجیت عقل در متون نقلی دین
الف: آیات قرآن کریم
ج: روایات

بخش سوم

روش قرآن در اثبات صانع

روش قرآن کریم در اثبات صانع
مقدمه
گفتار اول: روش عقلی اثبات صانع
۱-۱ روش عقلی اقترانی شرطی (مركب از متصله و منفصله)
۲-۱ روش عقلی (قیاس اقترانی مركب از حملیه و منفصله)
۳-۱ روش عقلی (قیاس اقترانی حملی شكل اول)
۱-۱-۱ اثبات وجود خدا از طریق برهان نظم
تقریر بر اساس علیت
تقریر بر اساس انسجام و پیوستگی اجزای عالم
تقریر بر اساس هدفمندی
تقریر بر اساس حساب احتمالات
گفتار سوم: استفاده از مناظره برای اثبات وجود خدا
گفتار چهارم: روش فطری اثبات صانع در قرآن
۱-۱ دلایل فطری بودن خداشناسی
۲-۱ برداشت از آیات
۱- آیات تذکره
۲- آیات نسیان
۳- گرایش مقطعی به خداوند تبارک و تعالی
۳-۱ تبیین راه فطرت

..... ۱-۳-۱- بینش فطری مضطر

بخش چهارم

روش حدیث در اثبات صانع

..... روش معصومان در اثبات صانع

..... گفتار اول: تفاوت اثبات صانع با معرفت خدا

..... گفتار دوم: معنای اثبات صانع در روایات

..... ۱-۲- معنای صانع در روایات

..... نتیجه

..... گفتار سوم: مفهوم حد تشبیه و تعطیل

..... ۱-۱- مفهوم تعطیل

..... ۱-۲- مفهوم تشبیه

..... ۱-۲-۱- تشابه معنایی (مفهومی)

..... ۱-۲-۲- تشابه حقیقی

..... ۱-۲-۳- حد تشبیه در روایات

..... گفتار پنجم: مقدمات کلی در اثبات صانع

..... ۱-۱- بیان عجایب خلقت

..... ۱-۲- خلقت انسان

..... ۱-۳- گریه اطفال

..... ۱-۴- حواس انسان

..... ۱-۵- خلقت حیوانات

..... ۱-۶- خلقت جمادات و گیاهان

..... ۱-۷- تنبه عقل

..... ۱-۸- جدال احسن

بخش پنجم

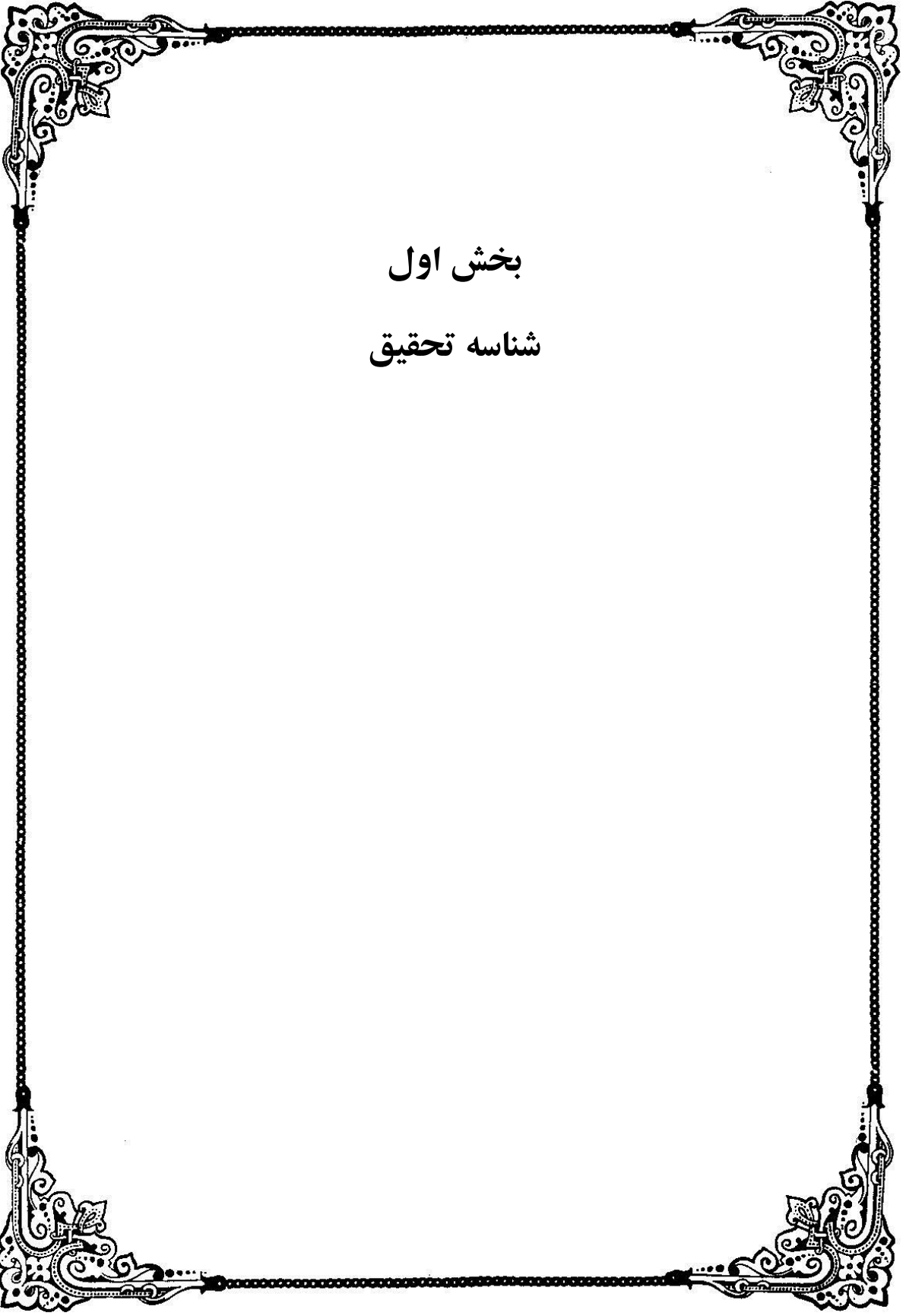
روش متکلمان در اثبات صانع

- فصل اول: روش متکلمان در اثبات صانع
- گفتار اول: تعدد روش در علم کلام
- ۱-۱- ویژگی های روش کلامی در اثبات صانع
- ۱-۳- برتری روش عقلی بر سایر روشها
- گفتار دوم: اثبات صانع از دیدگاه امامیه، اشاعره و معتزله
- گفتار سوم: برهان متکلمان بر ضرورت خداشناسی
- گفتار چهارم: اثبات صانع در بیان متکلمان
- ۱-۱- براهین کلامی
- ۱-۱-۱- برهان وجوب و امکان
- ۱-۱-۲- برهان حدوث اجسام
- ۱-۱-۳- برهان نظم
- ۱-۱-۴- برهان تواتر
- ۱-۱-۵- برهان عجز انسان از تشریح
- ۱-۱-۶- برهان معجزه

بخش ششم

وجوه اشتراک و افتراق روش قرآن، حدیث و متکلمین در اثبات صانع

- فصل اول: وجوه اشتراک و افتراق روش قرآن، حدیث و متکلمین در اثبات صانع
- گفتار اول: ویژگی های روش قرآن و حدیث
- گفتار دوم: ویژگی های مثبت و منفی روش متکلمین
- نتیجه گیری
- منابع و مأخذ

بخش اول
شناسه تحقیق

فصل اول: طرح نامه تحقیق

۱. تبیین موضوع

یکی از مطالعات مهم و راهبردی در موضوعات دینی، شناخت روش‌ها و اسلوب دین در طرح موضوعات دینی است. این امر محققان را به لایه‌هایی از اغراض و مقاصد گزاره‌های دینی رهنمون می‌سازد که در غیر آن حاصل نمی‌شود. تحقیق پیش رو در صدد بررسی روش خاص قرآن و همچنین احادیث اهل بیت علیهم السلام در اثبات صانع است. رویکرد اصلی بحث، توجه به کشف روش، با عنایت به مقایسه تطبیقی آن با روش متکلمان شیعه می‌باشد. اینکه مواضع وفاق و خلاف قرآن و حدیث و روش متکلمان در شیوه طرح مسائل چیست؟ چه نقطه اختلاف و اتفاقی دارند؟ اینکه صانع در قرآن چگونه چطور اثبات می‌شود و مبادی آن در قرآن چه چیزی می‌باشد و یا اینکه اثبات صانع در قرآن یک مسئله بدیهی است یا نظری؟ اگر نظری است با چه شیوه‌ای مورد بحث قرار می‌گیرد؟ نکته مهم این است که این بدین معنا نیست که قرآن و حدیث مردم را به امری دعوت می‌کند و متکلمین به امری دیگر، بلکه سخن در شیوه‌ها و روش‌های این اثبات و دعوت است.

پژوهش حاضر در صدد است با شناسایی مبانی، قواعد، روش‌ها و اسلوب‌های قرآنی و حدیثی در فرایندی تطبیقی با روش متکلمان مقایسه نماید تا به روشی جامع و کاربردی نائل آید.

۲. سوالات تحقیق

۱- روش قرآن و احادیث اهل بیت علیهم السلام و روش متکلمان در اثبات صانع چگونه است؟

۲- مواضع وفاق روش قرآن و حدیث با روش متکلمان در اثبات صانع چیست؟

۳- مواضع خلاف روش قرآن و حدیث با روش متکلمان در اثبات صانع چیست؟

۳. فرضیه ها

۱. روش قرآن در آیات مختلف از روش های عقلی، تجربی، جدلی، فطرت و روش نقلی در اثبات خداوند استفاده شده است و در ضمن بیان هر روش نمونه هایی از آیات مرتبط با آن آورده می شود.
آنچه اهل بیت (علیهم السلام) در باب اثبات صانع مطرح می کنند، هیچ منافاتی با عقلانی بودن آنها ندارد. به طور کلی همه ادله نقلی چه قرآن و چه حدیث ناظر به یک بحث عقلی هستند و برای انسان عاقل جنبه راهنمایی و ارشاد به حکم عقل دارند. امامان معصوم علیهم السلام در راس همه عقلای عالم به نکات بسیار ظریف در استدلال به وجود صانع اشاره کرده اند که برای تک تک این نکات رد پای عقلی وجود دارد.
روش متکلمان در برخورد با مسائل و شبهات گوناگون متعدد است در رابطه با اثبات صانع نیز از روش های مختلف ممکن است استفاده شود، اما می توان گفت روش غالب از سوی متکلمین روش عقلی است.
۲. روش قرآن و حدیث و روش متکلمان در اثبات صانع هم دارای وجه مشترک هستند که به نوعی از قیاسات منطقی در هر سه روش به کار گرفته شده، و در روش هم اختلاف دارند. بعضی از استدلال ها در کلام است که در قرآن و حدیث نیست.
۳. قرآن و حدیث با شیوه متکلمان در اثبات صانع در مبادی یا در اثبات و یا در نتایج معرفتی دارای مواضع خلاف و وفاق است.

۴. سابقه تحقیق

تحقیق درباره این موضوع به صورت پراکنده و تحت عناوین مختلف اما غیر منسجم صورت گرفته است که فقط در مقام مقایسه روش قرآن و حدیث بوده است. یا به روش قرآن در اثبات صانع پرداخته اند، یا نهایتاً روش سنت را ضمیمه کرده اند و یک مقایسه محدود نسبت به سنت انجام گرفته است و این مقایسه با سنت هم بخاطر شباهتی

است که بین قرآن و سنت وجود دارد، چون سنت تقریباً جدای از قرآن نیست، یعنی بر همان روش و منهج قرآن، اهل بیت مباحث را مطرح کرده‌اند اما به یک شیوه دیگری.

اما در این تحقیق به سه روش متفاوت (قرآن، سنت، متکلمین) در یک اثر به صورت منسجم آورده شده و به روش هر کدام پرداخته شده و مقایسه بین آنها صورت گرفته است.

این کاری است که در این تحقیق ما به آن پرداختیم که در سایر اثرها چنین کاری صورت نگرفته است.

در زمینه موضوع این تحقیق، کتاب و پایان نامه مستقلی نگاشته نشده است اما به صورت پراکنده و در ضمن موضوعات دیگر به این بحث اشاراتی شده است که به موارد زیر اشاره می‌گردد:

«تبیین براهین اثبات خدا»؛ حضرت آیت الله جوادی آملی.

«خدا از دیدگاه قرآن»؛ آیت الله محمدحسین بهشتی.

«تنبیهات حول المبدأ و المعاد»؛ آیت الله میرزا حسنعلی مروارید.

«عقائد اسلام»؛ علامه سید مرتضی عسگری.

«تجريد الاعتقاد»؛ محقق طوسی.

«مبانی توحید از نظر قرآن»؛ آیت الله سبحانی.

۵. ضرورت تحقیق

ضرورت‌های این موضوع این است که بحث اثبات صانع به عقاید دینی مسلمانان ارتباط دارد و مهم‌ترین اعتقاد دینی و رکن دین اثبات صانع است و مبدأ تصدیقی مسائل دیگر است. نبوت، امامت و معاد مبتنی بر اثبات صانع هستند.

۶. روش تحقیق

روش کار در این تحقیق، روش توصیفی-تحلیلی با الگوی مقارنه است که از طریق مطالعه منابع قرآنی، روایی، فیش برداری، استفاده از نرم افزارهای کلامی، تفسیری، علوم قرآن و حدیث و بانک های اطلاعاتی صورت گرفته است.

۷. اهداف تحقیق

۱. شناسایی روش و مبانی کارآمد در اثبات صانع.
۲. اثبات روشمندی قرآن و حدیث به ویژه در صانع بودن.
۳. فراهم آوردن زمینه دستیابی به طرحی جامع، برای شناخت مبانی و روشهای قرآن و اهل بیت علیهم السلام در زمینه اثبات صانع با روش متکلمان.
۴. رسیدن به معرفت یقینی از طریق بررسی شیوه های قرآن و حدیث و متکلمان با هدف نهایی حصول معرفت یقینی به اثبات صانع.

۸. ساختار تحقیق

بخش اول: شناسه تحقیق

بخش دوم: مبادی و پیش فرض ها

فصل اول: مفاهیم اساسی تحقیق

فصل دوم: مذاهب کلامی

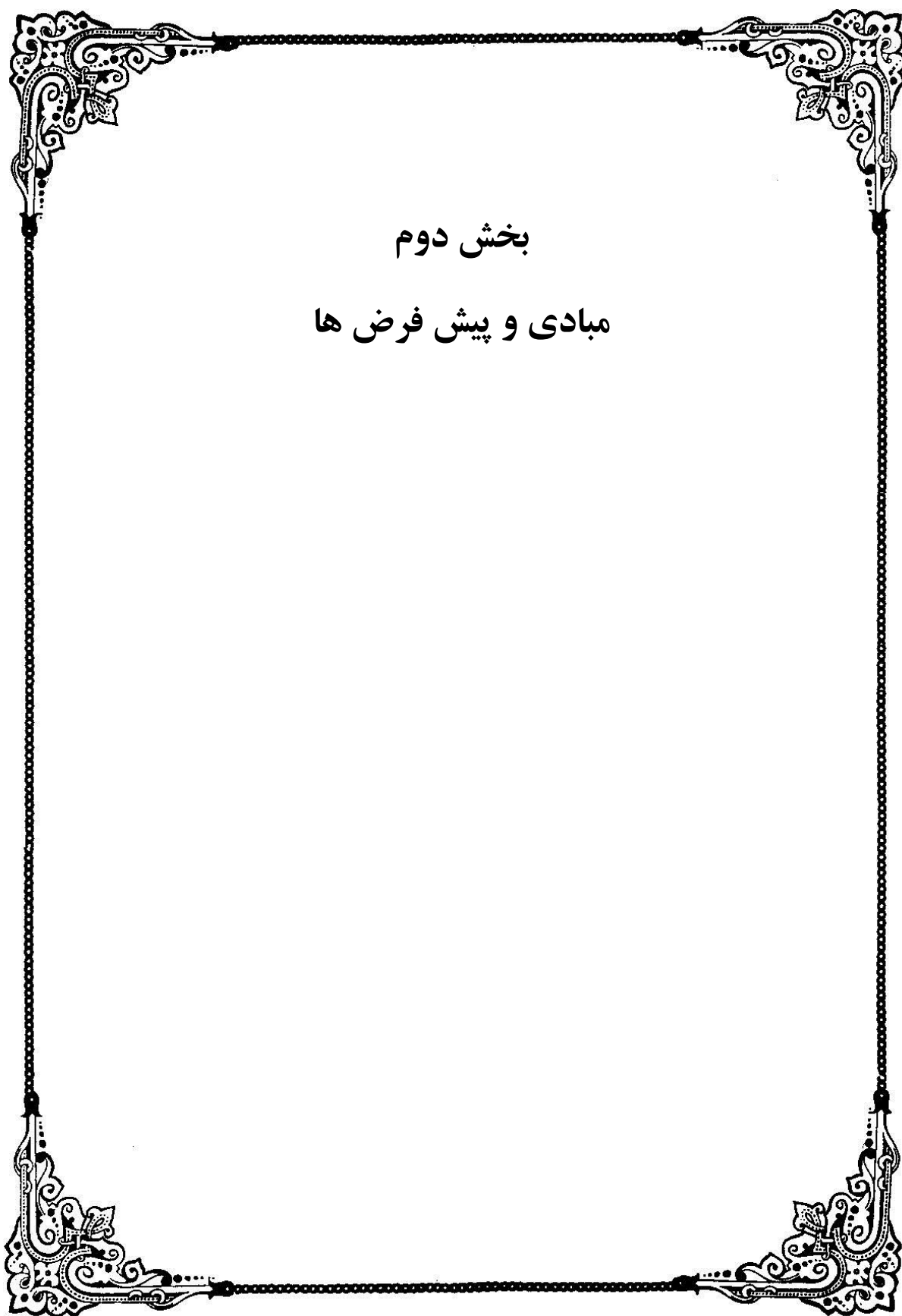
فصل سوم: مبادی تصدیقی اثبات صانع

بخش سوم: روش قرآن در اثبات صانع

بخش چهارم: روش معصومان در اثبات صانع

بخش پنجم: روش متکلمان در اثبات صانع

بخش ششم: وجوه اشتراک و اختلاف قرآن و حدیث و متکلمان در اثبات صانع

بخش دوم

مبادی و پیش فرض ها

فصل اول: مفاهیم اساسی تحقیق

قبل از ورود به بحث باید مفاهیم اساسی که در روند تحقیق نقش بسزایی دارند، از حیث لغوی و اصطلاحی تعریف گردند.

گفتار اول: واژه شناسی

۱-۱- مفهوم مقایسه

الف: معنای مقایسه

در لغت مقایسه به معنای تقدیر و مساوات می‌باشد «قست الارض بالقصبه» یعنی زمین را اندازه گرفتم و تقدیر کردم. بنابراین مقایسه به معنای اندازه نمودن میان دو چیز و دو کار، برابری و نبرد با کسی در اندازه گرفتن و سنجش آمده است.^۱

۱-۲- مفهوم روش

الف: معنای لغوی

واژه‌ی «روش» معادل لغت (متد)، (Method) بوده^۲ که از واژه‌ی یونانی «متا» به معنای «در طول» و «اودوس» یعنی «راه»، گرفته شده است و به معنی در پیش گرفتن راهی برای رسیدن به هدف و مقصودی با نظم و توالی خاص می‌باشد.^۳

۱. طریحی، فخرالدین، مجمع البحرین، ج ۳، ص ۵۷۵.

۲. حکمت نیا، محمود، فلسفه حقوق خانواده، ج ۱، ص ۴۰.

۳. کاظمی، علی اصغر، روش و بینش در سیاست، دفتر مطالعات سیاسی و بین المللی، ج ۱، ص ۲۹ - ۲۸.

واژه روش، هم متضمن معنای راه رسیدن به هدف و هم قواعد و ابزارهای رسیدن به آن می‌باشد. با دید کلی نگر، می‌توان روش را به هرگونه ابزار مناسب برای رسیدن به مقصود اطلاق کرد. این امکان نیز وجود دارد که روش را به مجموعه طرقي که انسان را به کشف مجهولات هدایت می‌نماید، یا مجموعه قواعد و قوانینی که در روند تحقیق و پژوهش به کار می‌روند و یا مجموعه ابزار و فنونی که فرد را از مجهولات به سوی معلومات سوق دهد، نیز اطلاق شود.^۴

واژه (شناسی) (logy) واژه شناسی از لحاظ معنایی مفهوم علم و دانش را در ذهن تداعی می‌کند و در این معنا به کار رفته است و در اکثر موارد به عنوان پسوند مورد استفاده قرار می‌گیرد. مانند معرفت شناسی، زمین شناسی و... در این جا نیز به عنوان پسوند برای روش قرار گرفته و کلمه روش شناسی را تشکیل داده است. در ادبیات فارسی به این علم، روش شناسی و در عربی علم المنهج و در انگلیسی متدولوژی گفته می‌شود.^۵

ب: معنای اصطلاحی

اصطلاحاً روش شناسی دارای کاربردهای مختلفی می‌باشد. از این رو صاحب نظران در مورد تعریف آن نظریات مختلفی را ابراز داشته‌اند. بنابراین مناسب است که به برخی از این تعاریف در اینجا اشاره نماییم:

۱- روش شناسی به معنای نظریه‌ای می‌باشد که نحوه اجرای عملیات پژوهش را تعیین می‌کند.^۶

روش شناسی طبق این تعریف به منزله نقشه کار، راهنمای عمل و طرح آن می‌باشد. آنچه را که محقق در پژوهش خود مبنای عملش قرار می‌دهد، تعبیر به روش شناسی شده است.

۴. ساروخانی، باقر، روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ج ۱، ص ۲۴.

۵. کاظمی، علی اصغر، روش و بینش در سیاست، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، ج اول، ص ۲۹ - ۲۸.

۶. پاملا آبوت، جامعه شناسی زنان، ترجمه نجم عراقی، ص ۲۷۸.

۲- روش شناسی بخشی از منطق بوده که از آن مبادی و شیوه‌های حاکم بر بحث و استقصا در یک حوزه معرفتی معین، مورد بررسی قرار می‌گیرد.^۷

در این تعریف روش شناسی، بخشی از منطق یعنی فنّ درست اندیشیدن می‌باشد.

۳- روش شناسی به معنای شناخت ابزار، فنون و طرق تحصیل معرفت در یک حوزه معین می‌باشد. در اینجا می‌توان روش را به حوزه معین معرفتی نسبت داد؛ مثل روش تاریخ، که اشاره به همین معنا دارد.^۸

سامان دادن منابع مطالعاتی و تعیین میزان تأثیرگذاری هر منبع در حوزه‌ی دین پژوهی اهمیت بسزایی دارد. بررسی مبانی حجّیت قرآن، سنّت، عقل و تعامل آن با یکدیگر پیش از بهره‌گیری از این سه منبع، اساسی و لازم است. شاید بتوان ادعا کرد مراجعه کم رنگ به قرآن جهت استنباط و پی بردن به معارف، تا حدودی به دلیل عدم پردازش این مبانی می‌باشد. این پژوهش در پی آن است تا در این مجال به بررسی های منبع شناسی پرداخته و گامی در این راه بردارد.

۱-۱- روش و روش شناسی

روش شناسی با خود روش فرق دارد و این دو به یک معنا نمی‌باشند، بلکه روش به مسیری که دانشمند و مجتهد در سلوک علمی خود طی می‌کند اطلاق می‌شود، ولی روش شناسی دانش دیگری بوده که به شناخت آن مسیر می‌پردازد. روش همواره در متن حرکت فکری و تلاش‌های علمی یک دانشمند قرار دارد ولی دانش روش شناسی از نگاه بیرونی به آن شکل می‌گیرد، و به همین دلیل روش شناسی یک دانش و علم درجه دوم است.^۹

^۷. حکمت نیا، محمود، فلسفه حقوق خانواده، ج ۱، ص ۴۱.

^۸. همو، روش شناسی و پژوهش، فصلنامه پژوهش، شماره ۲، مهر و آبان ۱۳۸۲.

^۹. ابوالحسنی، علی محمد، روش شناسی، ص ۷.

۲-۱- موضوع روش شناسی

روش شناسی به شناخت شیوه‌های اندیشه و راه‌های تولید علم و دانش در عرصه معرفت بشری اطلاق می‌شود و موضوع این دانش، روش علم و کسب معرفت است. روش در ارتباط مستقیم با عواملی نظیر موضوع معرفت، هدف معرفت و هستی‌شناسی و معرفت‌شناسی‌ای که معرفت بر اساس آن شکل می‌گیرد، می‌باشد. اگر معرفت کاربردی باشد، در روش خود از نظریه‌ای که مبتنی بر آن است نیز تأثیر می‌پذیرد.^{۱۰}

علم روش شناسی با توجه به کارکرد آن فوائد زیادی دارد. بحث‌های روش شناسی سبب هدف مند کردن موضوع تحقیق و قرار گرفتن تحقیق در مسیر اصلی است.

۳-۱- مفهوم عقل

الف: معنای لغوی

عقل در لغت به معنای حفظ و نگه داری است^{۱۱} و از «عقال البعیر» یعنی ریسمانی که با آن پاهای شتر را می‌بندند، گرفته شده است. قلعه را نیز معقل گویند.^{۱۲} زیرا پناهگاهی است که انسان را حفظ می‌کند. به هر چیز ارزشمندی که بر حفظ و نگه داری آن اهتمام می‌شود، عقلیه گویند.^{۱۳}

^{۱۰} پارسانیا، حمید، روش شناسی و اندیشه‌ی سیاسی، فصلنامه‌ی علوم سیاسی، شماره ۲۸، ص ۱۰.

^{۱۱} راغب اصفهانی، حسن بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، ص ۳۴۲.

^{۱۲} همان

^{۱۳} همان